

*Островерх А. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціальних та правових дисциплін
Національної академії Національної гвардії України*

ЗДІЙСНЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРАЦІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу трудової міграції у зв'язку з міграційними процесами на основі правових позицій міжнародного права з метою інтеграції України у світову громадськість в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, трудова міграція, міжнародні стандарти праці, легальні трудові мігранти.

Постановка проблеми. Сьогодні дискусія про міграцію втілює у собі протиріччя між економічною логікою глобалізації, з одного боку, і моральними цінностями, утвердженіми концепцією прав людини, – з іншого боку. У фокусі цих розбіжностей часто виявляються прямо протилежні погляди на те, як повинні захищатися права мігрантів, особливо тих, котрі не мають легального статусу, і те, як можуть бути забезпечені розуміння безпеки і соціальної стабільності, якщо іноземні громадяни виявляються під захистом національного законодавства.

Мета статті. Обрана тема дослідження набуває актуальності, тому що міграція завжди була принципово важливою складовою економічного розвитку і соціального прогресу в багатьох країнах.

Вклад основного матеріалу дослідження. Особливістю розвитку світової економіки нашої епохи є її глобалізація, що проявляється у вільному переливанні капіталів, матеріальних і трудових ресурсів. Міжнародна трудова міграція, масштаби та інтенсивність якої у цих умовах є значною, здійснює перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, наслідком чого є збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети промислово-розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, зокрема і з України. Водночас численність українців також зменшується, а соціально-економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Отже, виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти економічному зростанню України. [1].

Трудова міграція є основним видом світової міграції ХХІ ст. Як процес територіального міждержавного переміщення (мобільності) працівників міжнародна трудова міграція є доволі складним і неоднозначним явищем, про що свідчать офіційні міжнародні документи [2].

Відповідно до угоди з Кабінетом Міністрів України щодо співробітництва у сфері міграції, підписаної 03 грудня 1999 р. та ратифікованої 13 липня 2000 р., Міжнародна організація міграції за погодженням з урядом здійснює в Україні такі міграційні програми: сприяння розвитку потенціалу системи управління міграцією, консультативні послуги та

інші заходи технічного співробітництва з міграційних питань; інформація у галузі міграції; урегулювання міграції громадян, іноземців та осіб без громадянства; міграційна допомога біженцям, раніше депортованим особам та іншим особам, які потребують допомоги; повернення кваліфікованих людських ресурсів; інші програми [3].

Проте слід розрізняти поняття міграції та трудової міграції. Трудову міграцію визначають як переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня трудова міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня трудова міграція). Відповідно до Європейської конвенції про правовий статус трудових мігрантів термін «трудова міграція» означає громадянина Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила перебувати на її території для здійснення оплачуваної роботи [4]. Тобто обов'язковою умовою трудової міграції є працевлаштування. Міграція ж є більш загальним поняттям і, крім отримання роботи, може мати й інші цілі (об'єднання родин, туризм, відвідування родичів, навчання тощо – А.О.) [5].

Крім зазначених програм, результати проведених досліджень можуть також сприяти реалізації нормативних актів, у яких затверджено соціально-економічні заходи щодо розвитку та розміщення продуктивних сил регіонів, зокрема і людських ресурсів.

Проблематика міграції, внутрішньої та зовнішньої, широко обговорюється на всіх рівнях законодавчої діяльності, але не набула однозначності в законодавчих актах через їхню недосконалість і невідповідність міжнародним нормам трудового права. Проблеми трудової міграції знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних науковців: В.Н. Капитан [5], С.О. Жовнір [6], Л.Г. Лук'янова Л. [7], В.Д. Патійчук [8], С.Н. Сергеева [9], Н.М. Філіпова [10] та інші.

Міграція є сферою, де особливо очевидна необхідність чітких правил і вивіреної політики. Тому принципово важливим є просування заснованого на правах людини підходу для забезпечення захисту мігрантів і керування міграційними процесами. Це своєю чергою вимагає формування законодавства стосовно прав людини, визнання міжнародних стандартів праці, гуманізації законів і підвищення поваги до етнічного різноманіття. Саме ці заходи є гарантією демократизації та соціалізації суспільства. Отож у процесі побудови міграційної політики України мають використовуватися єдині всесвітньо визнані права людини

Метою статті є формування законодавчої бази України через визнання прав людини в аспекті світової інтеграції. Необхідним для цього є ґрунтовне дослідження актів міжнародного права, які повинні стати основою нормативно-законодавчої бази стосовно міграційних процесів.

Суттю підходу до міграції з урахуванням прав людини є включення єдиних всесвітньо визнаних прав людини, визначених відповідними міжнародними документами, у національні міграційні законодавства всіх країн, національну міграційну політику і практику, що ґрунтуються на нормах права. Конкретне застосування цих норм визначається історичними, економічними, соціальними і культурними факторами.

Основною ідеєю концепції прав людини є визнання того, що визначені принципи застосовні до всіх людей, у яких би країнах вони не проживали і які б не були обставини їхнього економічного, політичного і культурного життя. Ці принципи сформульовані в Загальній декларації прав людини (далі – ЗДПЛ), що містить у собі норми, єдині для народів усього світу незалежно від їхніх історичних традицій та релігії.

У 1960-х рр. на підставі ЗДПЛ були розроблені дві принципові міжнародні конвенції, що визначили нормативні стандарти політичних і цивільних прав людини, а також економічних, соціальних і культурних прав. Крім того, протягом трьох десятиліть, між 1960 р. і 1990 р., було розроблено спеціальні конвенції. Це Конвенція із запобігання расизму і расової дискримінації (CERD), Конвенція проти катувань (CAT), Конвенція проти дискримінації жінок (CEDAW), Конвенція про права дитини (CRC) і Конвенція 1990 р. щодо захисту прав усіх трудящих мігрантів і членів їхніх родин (CMR).

Захист прав трудових мігрантів і членів їхніх родин у рамках існуючих норм міжнародного права забезпечується за допомогою трьох основних принципів:

1) Рівність між легальними трудовими мігрантами і національними працівниками в області зайнятості й умовах роботи.

2) Основні загально визнані права людини застосовні до всіх мігрантів незалежно від їхнього статусу.

3) Уся сукупність розроблених на міжнародному рівні стандартів в області праці та зайнятості: безпечні умови праці, що не загрожують здоров'ю, максимальне число робочих годин, мінімальна заробітна плата, недискримінація, воля професійних об'єднань, права материнства тощо – мають застосовуватися до всіх працівників.

В основу захисту прав трудящих, включаючи мігрантів, покладено ряд принципів, що були розроблені в Конституції МОП і одержали подальший розвиток у конвенціях цієї організації. Вони стосуються волі асоціацій, права на колективні переговори, захист від примусу до праці, заборони на дитячу працю, недискримінації в області зайнятості. До того ж, як говориться в Декларації МОП 1998 р. «Про основні принципи і права у сфері праці», «усі держави-учасниці, навіть якщо вони не ратифікували згадані Конвенції, мають зобов'язання, що виникають із самого факту їхнього членства в МОП, у частині поваги принципів і прав, що є предметом цих Конвенцій» (п. 2).

Міжнародні стандарти, що стосуються охорони праці, безпеки для здоров'я, умов роботи, заробітної плати, трудових інспекцій, політики в області зайнятості, захисту прав материнства, регулювання приватних і державних агентств зайнятості, а також спеціальні стандарти, застосовувані в тих галузях, де концентрується значне число трудящих-мігрантів, визнані принципово важливими для забезпечення гідної праці для всіх трудових мігрантів.

Не менше значення мають інструменти, що пропонуються МОП для забезпечення рівності прав трудових мігрантів і національних працівників в області соціального забезпечення. Стандарти МОП в галузі соціального забезпечення застосовані до всіх працівників, незалежно від їхнього громадянства; практично в усіх з них містяться вимоги рівного ставлення до іноземних і національних працівників; більшість з них включає спеціальні статті, спрямовані проти дискримінації. Кілька додаткових конвенцій, прийнятих МОП, прямо спрямовані на захист соціальних прав трудящих-мігрантів.

Через норми міжнародного права міжнародні стандарти праці впроваджено в національну політику і практику держав щодо зайнятості і працевлаштування мігрантів. У рішеннях Комітету експертів МОП із застосування конвенцій і рекомендацій постійно підкреслюється, що міжнародні стандарти праці, які стосуються умов праці, безпеки й охорони праці, тривалості робочого тижня і робочого дня, мінімальної оплати праці, недискримінації, волі асоціацій, відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами тощо, повинні застосовуватися як до національних, так і до іноземних працівників. Комітет МОП спеціально звертає увагу на те, що всі трудящі-мігранти, незважаючи на їхній правовий статус, мають право на захист своїх інтересів через професійні асоціації.

Під час реалізації принципу рівних прав національних та іноземних працівників і принципу недискримінації часто посилаються на Конвенцію МОП про дискримінацію у сфері зайнятості № 111. Зокрема, у спеціальному рішенні Міжамериканського суду з прав людини в 2003 р. говорилося: «Суд гласно вирішує, що той факт, що людина є мігрантом, не може бути основою для того, щоб її позбавляли людських прав, зокрема трудових. Мігрант, вступаючи в трудові відносини, приймає на себе право бути працівником, що повинно визнаватися незалежно від того, є він легальним чи нелегальним мігрантом. Ці права є наслідком самого факту вступу у трудові відносини» [6].

Конвенція МОП про зайнятість 1949 р. (№ 97) установлює рівність між національними і легальними іноземними працівниками в таких сферах, як працевлаштування, умови життя і праці, доступність правового захисту, оподаткування, соціальний захист. Конвенція МОП про трудящих-мігрантів (Додаткові положення) 1975 р. (№ 143) установлює норми, спрямовані проти експлуатації і трафіка мігрантів. Вони забезпечують захист нелегальних мігрантів і створюють умови для інтеграції легальних мігрантів у приймаючому суспільстві.

Зміст конвенцій № 97 і № 143 сформував основу для формування Міжнародної конвенції про трудящих-мігрантів 1990 р., яка стала базою для визнання економічних, соціальних, культурних і цивільних прав трудових мігрантів.

Дві згадані конвенції МОП і Міжнародна конвенція 1990 р. разом складають міжнародну хартію про міграцію, пропонуючи широку нормативну базу, що визначає положення мігрантів і основи міждержавного співробітництва в керуванні міграційними процесами.

Найбільш важливі положення трьох конвенцій можна підсумовувати в нижченаведених пунктах:

1. Конвенції установлюють усеосяжну понятійну базу і правові основи для вироблення національної політики і практики, що стосуються іноземних працівників і членів їх-

ніх родин. Отже, вони виступають інструментами стимулювання держав у розробці й удосконалюванні їхніх національних законодавств відповідно до міжнародних стандартів.

2. Вони пропонують чіткі орієнтири для національної політики і міждержавного співробітництва в питаннях вироблення міграційної політики, обміну інформацією, забезпечення інформацією мігрантів, сприяння поверненню мігрантів і їхньої реінтеграції тощо.

3. Міжнародна конвенція 1990 р. установлює, що трудящі-мігранти – це не просто працівники й економічні суб'єкти; вони також є соціальними суб'єктами разом зі своїми родинами і можуть розраховувати на відповідні соціальні права. Конвенція 1990 р. підсилює принципи конвенцій МОП про трудящих-мігрантів у частині рівності їхніх прав з національними працівниками в країнах прийому.

4. Конвенція МОП № 143 і Конвенція 1990 р. включають положення, спрямовані проти експлуатації мігрантів і забезпечення умов «гідної праці», що визначені міжнародними стандартами праці, і практично усі можуть бути застосовані до трудящих-мігрантів.

5. Конвенція МОП № 143 і Конвенція 1990 р. охоплюють також положення незаконних мігрантів; вони закликають вирішувати проблему незаконної трудової міграції за допомогою міждержавного співробітництва.

6. Ці конвенції заповнюють правову ланку щодо захисту нелегально працюючих іноземних громадян і членів їхніх родин, пропонуючи ввести в національні законодавства країн в'їзду і країн виїзду норми, що забезпечують мінімальний захист нелегальних мігрантів.

7. Хоча ці три конвенції стосуються трудящих-мігрантів, реалізація їхніх положень може забезпечити також захист іншим мігрантам, що знаходяться в уразливому і безправному становищі, наприклад, жертвам торгівлі людьми.

8. Конвенції написані докладно, юридичною мовою, що дозволяє безпосередньо інкорпорувати їхні положення в національне законодавство, уникаючи можливих помилок і невірних тлумачень [4].

Міграційна політика України має враховувати світовий досвід, який свідчить про отримання користі навіть від еміграції висококваліфікованих спеціалістів. Звичайно, емігранти своєю працею примножують національне багатство країни. Заробляючи пристойні гроші, мігрант має можливість переказати їх частину родичам, які залишилися на Батьківщині. Такий фактор розвитку економіки як грошові перекази надзвичайно важливий не лише для держав третього світу (в деяких з них грошові перекази в окремі роки становили до 50 % ВВП), а й ряду країн Європейського Союзу – Португалії, Греції, Ірландії, Фінляндії.

Трудова міграція в Україні набуває дедалі більших масштабів. Попри ряд певних економічних вигод від міжнародної трудової міграції як «донорської», так і «реципієнтної», доміантними все ж залишаються негативні наслідки цьо-

го соціально-економічного явища. За умов неналежного державного контролю та державної міграційної політики, неефективного нормативно-правового регулювання міграційних процесів такі негативні наслідки є потенційними каталізаторами соціальної, економічної, політичної, демографічної, релігійної, моральної криз (наприклад, європейська міграційна криза 2015 року) [11].

Міграційна проблема є глобальною. Її глобальність визначається тим, що переміщення населення між державами стосується всіх континентів земної кулі, її розв'язання можливе за умови поєднання зусиль усієї міжнародної спільноти.

Першим кроком до побудови загальної міграційної політики є формування прихильності держав відповідним міжнародним стандартам в області прав людини, зокрема принципам, проголошеним двома конвенціями МОП, що стосуються трудових мігрантів, і Міжнародною конвенцією 1990 р. про трудящих-мігрантів.

Література:

1. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів № 93 / Ратифікація від 16.03.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_307
2. Жовнір С.М. Українська трудова міграція : реалії, перспективи, вектори модернізації державної політики в управлінні нею / С.М. Жовнір // Український соціум. – 2014. – № 4 (51). – С. 144–159.
3. Зовнішні трудові міграції населення / За ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка В.В. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – С. 115
4. Капітан В.Н. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В.Н. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – Вип. 32. – С. 474–481.
5. Кравчук П.С. Сучасний стан трудової міграції та перспективи регламентування трудових відносин / П.С. Кравчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 36(1). – С. 105–108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36\(1\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36(1)_25).
6. Лук'янова Л.М. Проблеми і перспективи розвитку зовнішньої трудової міграції в Україні / Л.М. Лук'янова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zbirduk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/10_1.pdf
7. Патійчук В.О. Українські заробітчани у сучасних міграційних європейських процесах / В.О. Патійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4904/1/Patiichuk.pdf>.
8. Петрос О.М. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О.М. Петрос, В.Т. Васильєв // Вісник НАДУ. – 2015. – № 4 – С. 93 – 100.
9. Сергєєва С.М. Нормативно-правове регулювання трудових відносин, ускладнених іноземним елементом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.М. Сергєєва ; Одеська Національна юридична академія. – О., 2004. – С. 14.
10. Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського союзу : фактори впливу / Н.А. Сирочук // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 110–118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukri_2014_11_20
11. Філіпова Н.В. Соціальний захист трудових мігрантів у країнах ЄС та в Україні / Н.В. Філіпова // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – № 1(43). – С. 378–385.

Островерх А. Н. Обеспечение миграционной политики в сфере труда

Аннотация. Статья посвящена анализу трудовой миграции в связи с миграционными процессами на основе правовых позиций международного права с целью интеграции Украины в мировую общественность в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, трудовая миграция, международные стандарты труда, легальные трудовые мигранты.

Ostroverkh A. Support of migration policy in the sphere of labor

Summary. The article analyzes the migration due to migration based on the legal position of international law in order to integrate Ukraine into the world community in the context of globalization.

Key words: globalization, labor migration, international labor standards, legal migrant workers.